

บายศรีในพิธีกรรมมะมวดชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดบุรีรัมย์

THE RITUAL BAI SRI OF RITUAL TO MAMOEUD THAI PEOPLE OF KHMER IN BURIRAM PROVINCE

พระศรัณย์ สุนทโร (ปานะโปย)¹, อธิวัฒน์ ศรีสมบัติ²และ ธงไชย สุขแสง³

Phra Saran ShunThaRoo (Papaphoy)¹, IdThiwat SriSombad² and ThangChai ShuSaWang³

หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์¹⁻³

Master of Education Program in Social Studies Surindra Rajabhat University¹⁻³

E-mail: Sarun2007@gmail.com¹

ได้รับบทความ: 29 มกราคม 2566; แก้ไขบทความ: 17 มกราคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 29 มกราคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบขั้นตอนพิธีกรรมมะมวดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะมวดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์และ 3) เพื่อบูรณาการการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมโดยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

1. องค์ประกอบขั้นตอนพิธีกรรมมะมวดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์พบว่าขั้นเตรียม การห่อข้าวต้มข้าวต้มกรวย การทำขนมฝักบัว ขนมนางเล็ดการเย็บกรวยชนิดต่างๆ การจัดหาถ้วยการจัดหาเครื่องสังเวย หัวหมู การจัดเตรียมเครื่องดนตรี การจัดหาสุราขั้นตอนประกอบพิธีกรรม เช่นเพื่อไหว้บอกกล่าวดวงวิญญาณครูประจำตัวและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวงให้มาร่วมช่วยดูแลรักษาผู้ป่วยในปริมพิธี และขึ้นเสริ่งพิธีมีการผูกแขนและตักบาตรบิณฑบาตที่เตรียมไว้

2. องค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะมวดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปรากฏการผ่านตัวพานบายศรีพบว่าบายศรี 3 ชั้น เปรียบด้วย สุจริต 3 เพราะมีความเชื่อตั้งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ว่า สุจริต คือ ความประพฤติดี ประพฤติชอบ บายศรี 5 ชั้น เปรียบด้วยศีล 5 ข้อ เรียกว่า เบญจศีล คือความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย บายศรี 7 ชั้น เปรียบด้วย อริยทรัพย์ 7 ทำให้ชาวบ้านโคกขมิ้นทั้งสองอำเภอ และผู้ประกอบพิธีกรรม เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน บายศรี 9 ชั้น ขึ้น ด้วยพุทธรูป 9

3. บูรณาการการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมพบว่า เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถถอดองค์ความรู้ทางปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยแยกออกเป็นสองประเภทได้แก่ การถ่ายทอดหัตถกรรมและการถ่ายทอดด้านพิธีกรรมและศาสนา

คำสำคัญ: บายศรี, พิธีกรรมมะมวด, ชาวไทยเชื้อสายเขมร

Abstract

This research aimed to 1) To study the components of the Mamoud ritual process of the Thai-Khmer people, Buriram Province, 2) To study the knowledge that appears from the symbols in the Bai Sri ritual of the Ma-Mouat ritual of the Thai-Khmer people, Buriram Province, and 3) To integrate Learning management for social studies, religion and culture. This research is qualitative.

The results of the research found that

1. The Components of the ritual process Mamoud, Thai people of Khmer descent, Buriram Province, stage Wrapping rice porridge in cones Making shower cakes Khanom Nang Led, sewing various types of cones Providing bananas, procuring sacrifices, pig heads, procuring musical instruments. Procurement of liquor for ritual procedures Offerings are made to pay homage to the spirit of the personal teacher and all sacred things and to come and help care for the sick during the ritual. And at the end of the ceremony, there is the tying of arms and the offering of alms to the monks on the prepared plate.

2. The knowledge that appears from the symbols in the Bai Sri ritual of the Thai-Khmer Mamoud, Buriram province, found that when passing through the Bai Sri tray, it was found that the 3-tiered Bai Sri is comparable 3 honesty because there is belief in the principles of Buddhism. That honesty is good behavior, right conduct, 5 levels of Bai Sri, compared with the 5 precepts, called "Pencasila", which is right conduct in body and speech, keeping the body and speech in order, 7 levels of Bai Sri, compared with the 7 noble wealth, causing the villagers in Khok Khamin in both districts and the ritual practitioner Gain knowledge and understanding of Dhamma principles and folk wisdom. Bai Sri 9 levels, layers with 9 Buddha qualities.

3. The Integration learning management in the social, religion and culture group found that It is the transmission of local wisdom that can be extracted from the intellectual knowledge and cultural heritage of the community, separated into two types and ritual and religious transmission.

Keywords: Bai Sri, Mamoud Ceremony ,Thai people of Khmer

บทนำ

พิธีกรรมมะมวดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ชุมชน และศาสนาอย่างลึกซึ้ง พิธีกรรมนี้มีลักษณะเฉพาะตัวที่แสดงออกถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษ ความกตัญญู และการอุทิศตนเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้ พิธีกรรมมะมวดยังสะท้อนปรัชญาทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการเชื่อมโยงระหว่างบุคคล ธรรมชาติ และสังคม ผ่านการปฏิบัติที่เปี่ยมด้วยศรัทธาและปัญญาในบริบทของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมมะมวดสามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมหลายประการ เช่นหลักไตรสิกขา การฝึกอบรมทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งปรากฏในความสำรวมระหว่างการจัดพิธี การระลึกถึงคุณของผู้ล่วงลับ และการตัดสินใจอย่างรอบคอบในชีวิตหลักกตัญญูกตเวทิต การแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นหัวใจของพิธีมะมวด หลักพุทธพจน์เรื่องความสามัคคี พิธีกรรมที่รวบรวมคนในชุมชนให้มาร่วมมือกัน สร้างความกลมเกลียวและการเกื้อกูลกันพิธีมะมวดไม่เพียงเป็นพิธีกรรมที่มีคุณค่าในเชิงวัฒนธรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อหลอมจิตสำนึกให้ตระหนักถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน บทบาทของพิธีกรรมนี้จึงไม่ใช่เพียงการอนุรักษ์ประเพณี แต่ยังเป็นการประยุกต์ใช้ธรรมะเพื่อความสงบสุขในสังคมและความเจริญในจิตวิญญาณของผู้ปฏิบัติ

สำหรับบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่แสดงออกถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนาจเหนือธรรมชาติ ที่แปรผ่านสัญลักษณ์ของพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เครื่องเซิมขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทง เป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่และขนาดเล็กสอดขึ้นไปตามลำดับเป็น 3 ชั้น 5 ชั้น ๗ ชั้น หรือ 9 ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวยอยู่ในบายศรีที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเชื่อความศรัทธา ความเคารพที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งสายของชุมชน จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีคิด ที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้มองเห็นว่าการที่จะเข้าถึงชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประเด็นใดก็ตามจะต้องผ่านเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพิธีบายศรีสู่ขวัญซึ่งมีความสำคัญที่ชุมชนจะให้ความสนใจมีค่อนข้างสูงและเอื้อต่อการศึกษาด้านอื่นๆได้อย่างไม่ขัดเขินซึ่งมีส่วนช่วยให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเชื่อมสัมพันธ์ด้วยกันตลอดมา (มนัส สุขสาย, 2548: 81)

ประการหนึ่งความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณโดยมนุษย์เชื่อว่าการอาศัยสิ่งที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติในการสร้างอัตลักษณ์ให้ตนเองซึ่งส่งผลให้มนุษย์มีความผูกพันกันเป็นอย่างมาก เมื่อมนุษย์ต้องเผชิญกับปรากฏการณ์และความแปรปรวนของธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นฝนตก ฟ้าร้อง ฯลฯ เหตุการณ์เช่นนี้ไม่สามารถอธิบายหรือสร้างความเข้าใจในความรู้สึกจึงก่อให้เกิดความรู้สึกว่าธรรมชาติมีพลังอำนาจเหนือมนุษย์มาก เป็นสิ่งที่สะพรึงกลัวและเป็นอันตรายต่อชีวิตของตนเอง เพราะเหตุว่ามนุษย์เราเกิดทุกคนล้วนมีสัญชาตญาณความกลัว และต้องการความ

มันคงปลอดภัยในชีวิตของตน ฉะนั้นมนุษย์จึงได้คิดวิธีที่จะระงับและควบคุมปรากฏการณ์ธรรมชาติ โดยเชื่อว่าต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังเหนืออำนาจธรรมชาติเหล่านี้ซึ่งสามารถปกป้องคุ้มครองคนในสังคมของตนให้พ้นจากภัยอันตรายและความหวาดกลัวเหล่านั้นได้ จึงมีการเชนสรวง การกราบไหว้ รวมถึงวิงวอนขอร้องต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติเหล่านั้น

ในสมัยโบราณธรรมชาติจึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยยึดถือต้นไม้ใหญ่ ภูเขา จอมปลวก ฯลฯ โดยในระยะต่อมามนุษย์มีความเชื่อว่าทั้งคนและสิ่งอื่นๆไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีบางอย่างที่มองไม่เห็นรูปร่างสิ่งอยู่ในตัวมนุษย์เรียกว่าวิญญาณหรือผี ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันจนยากจะแยกออกจากกันให้ชัดเจนได้ โดยทั่วไปมนุษย์มักจะเข้าใจว่าสิ่งที่อยู่ในร่างกายเราคือวิญญาณซึ่งเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอนเมื่อเสียชีวิตลง วิญญาณนี้จะออกจากร่างเพื่อไปหาเกิดใหม่และอีกสิ่งหนึ่งที่มีอำนาจเหนือกว่าวิญญาณทั่วไป สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆให้ได้ เรียกว่าเทวดา อย่างไรก็ตามทั้งวิญญาณและเทวดาเหล่านี้ยังมีกิเลส มีอารมณ์โลภ โกรธ และหลง เช่นเดียวกับกับมนุษย์ อีกทั้งยังดลบันดาลให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อน ความผาสุก ความสำเร็จหรือได้ในสิ่งที่ต้องการได้ จึงเป็นเหตุให้มนุษย์คอยเอาใจในสิ่งเหล่านี้โดยการบนบาน ขอรพรต่างๆ (มณีรัตน์ จันทนะพลิน, 2544 :54)

การนับถือเทวดาและวิญญาณมนุษย์โดยเฉพาะในเขตชนบทเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คน ถือเป็นระบบความเชื่อของชนบทในสังคมไทยตลอดมาที่แสดงออกถึงความเคารพ ความนอบน้อมที่ตนมีโดยเฉพาะในสังคมชายไทยอีสานตอนใต้โดยมีชนชาติพันธุ์เขมร ลาว กูย ซึ่งในบริเวณจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษและบุรีรัมย์ มีพิธีกรรมความเชื่อหนึ่งของชุมชนที่ผสมกลมกลืนและถือปฏิบัติมาเหมือนกันโดยมีการสืบทอดมาหลายยุคหลายสมัยนั่นก็คือพิธีกรรมมะมัวตโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เขมรไทยดินแดนอีสานใต้

เมื่อมีพิธีกรรมเล่นมะมัวต สิ่งที่เขาไม่ได้ดังที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ข้างต้นคือ บายศรีสู่ขวัญ หรือพานบายศรีที่รู้จักกันในพิธีกรรมต่างๆในทางพระพุทธศาสนาและงานที่เกี่ยวข้องกัน ในทางพระพุทธศาสนาองค์ความรู้ต่างๆที่สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อให้สามารถมองเห็นคุณค่าของพิธีกรรมและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาผู้ศึกษาจึงเห็นว่า การศึกษาบายศรีในพิธีกรรมมะมัวต คนจำนวนมากในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ยังขาดความเข้าใจและตระหนักในพื้นฐานของความเป็นมาและความสำคัญของวัสดุที่ได้นำมาใช้ในบายศรี เหตุใดจึงต้องทำบายศรีและหากไม่กระทำจะเกิดผลกระทบต่อนิติกรรมอย่างไร และองค์ความรู้หรือสิ่งที่ได้จากพิธีกรรมจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้เพื่อต่อยอดในสถานศึกษาอย่างไร

จากเหตุผลข้างต้น ผู้ศึกษาจึงมองเห็นความสำคัญของพิธีกรรมในการเล่นมะมัวตในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและมีแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักการปฏิบัติและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนจึงอยากศึกษาบายศรีใน

พิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์เพื่อบนแนวทางในการเรียนรู้อะบุรณาการในการเรียนการสอนในสถานศึกษาและต่อยอดในการสืบทอดและเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อกศึกษาองค์ประกอบขั้นตอนพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อกศึกษาองค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อบุรณาการการจัดการเรียนรู้อะบุรณาการการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

การทบทวนวรรณกรรม

1.แนวคิดความเชื่อและพิธีกรรม

อุดม เขยกิจวงษ์ (2548: 2) กล่าวว่าววา ความเชื่อ (Belief) เป็นความรู้สึกเชื่อมั่นศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ว่าจะบังคาลให้เกิดสุขหรือทุกข์ได้ หากกระทำหรือปฏิบัติต่อความเชื่อในทางที่ถูกที่ควร ความสุขก็จะเป็นตามมา ในทางตรงกันข้าม หากกระทำหรือปฏิบัติสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือละเลยความทุกข์ ร้อนอาจะเกิดขึ้นได้

สุพิศวง ธรรมพันทา (2559: 37) ให้ความหมายความเชื่อวว่าหมายถึง ความคิดที่คนเรายอมรับและยึดถือ อาจเป็นความคิดที่เป็นสากลหรือเป็นที่ยอมรับของบางกลุ่มหรือเป็นความจริงทั้งหลายที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา มีข้อนำสังเกตวว่า ผู้คนมักจะเป็นเชื่อเกี่ยวกับสณการณ์ ที่ตนเองควบคุมไม่ได้ หม่อมเจ้าพูนพิสมย์ ดิสกุล ได้ทรงอธิบายวว่า “ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นโดยไม่เข้าใจสาเหตุ จึงเกิดลัทธิความเชื่อเทพเจ้า และภูตผีปีศาจ มีพิธีกรรมอันวอนขอความช่วยเหลือและบูชาคุณให้เกิดเป็นสิริมงคล” ต่อมาเมื่อวิทยาการต่าง ๆ พัฒนามากขึ้น ความเชื่อบางประการก็ลดลง แล้วเปลี่ยนจากเชื่อสิ่งธรรมชาติมาเป็นสิ่งประดิษฐ์เช่น เชื่อถือผ้ายันต์ ตะกรุด ฯลฯ และผลการปฏิวัติอุตสาหกรรมยุโรปก็ได้ขยายความเชื่อที่เป็นวิทยาศาสตร์หรือความสมเหตุสมผลสู่ชาวโลกทั่ว ๆ ไป ความเชื่อนั้นย่อมมีอิทธิพลครอบงำและกลุ่มคนให้ต้องเลือกประพฤติตามแนวทางที่ตนเชื่อถือ

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2545: 66) กล่าวว่าวว่าการมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อมหมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่น ความเข้มแข็งของสังคมในที่สุด ดังนั้น ความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษย์ ต่อไป เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ความคิดทางวิทยาศาสตร์ ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้ เราก็จำเป็นจะต้องพึ่งพาระบบความเชื่อดังนั้นสังคมในอดีตจึงจัดระบบความเชื่อเรื่องผีไว้อย่างสลับซับซ้อน มีเหตุมีผล ประกอบด้วยผีที่ให้คุณ

และผีร้ายที่ให้โทษเมื่อทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ความเชื่อในเรื่องนี้จึงกลายเป็นกลไกควบคุมสังคมที่สำคัญ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539: 34)

อภิชาติ จันทรแดง (2556: 89-90) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมนั้นนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแล้วยังมีการเรียนรู้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ฉะนั้นความเชื่อและพิธีกรรมไม่ได้เป็นเรื่องไร้สาระหรือเป็นเรื่องความมกมาย หากแต่เป็นระบบคุณค่าที่สำคัญทางสังคมของชุมชน เพราะความเชื่อและพิธีกรรมเกิดขึ้นพร้อมกับการมีมนุษย์มีสังคมมนุษย์ ขึ้นมา และไม่เคยปรากฏว่ามีสังคมมนุษย์ใดในโลกนี้ที่ไม่มีความเชื่อและพิธีกรรมจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์อย่างมีอาจแยกออกจากกันได้

เพราะฉะนั้นการประกอบพิธีกรรมมีความหมายสามอย่างด้วยกัน คืออย่างแรกเป็นการชักนำให้ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มเดียวกัน หรือในสังคมเดียวกันให้มาพบปะกัน ก่อให้เกิดการรู้จักและสัมพันธ์กันขึ้นอย่างที่สองคือการสื่อความหมายให้เข้าใจกันในการอยู่ร่วมกัน เพราะเรื่องพิธีกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ ของการสื่อสารทั้งสิ้น อย่างที่สามเป็นเรื่องทางด้านจิตใจที่เป็นผลมาจากทั้งความเชื่อและการกระทำ เชื่อว่าเป็นสิริมงคลทำให้เกิดความสบายใจและมั่นใจขึ้นเป็นการยอมรับอะไรต่าง ๆ ร่วมกันได้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2536: 30-31)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประไพ บัวสุคนธ์ (2549: 128-129) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การทำพานบายศรี กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองแวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการทำพานบายศรี กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการทำพานบายศรี มีประสิทธิภาพ 87.09/83.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ 80/80 ดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้มีค่าเท่ากับ 0.7263 ซึ่งแสดงว่าผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 72.63 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง การทำพานบายศรี แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนแตกต่างจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การทำพาน

สุลลิกษณา อุ่นเมือง (2549: 114- 115) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การทำบายศรี กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านดงบัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ผลการประเมิน

หลักสูตรท้องถิ่นโดยผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งประเมิน 6 ด้าน ได้แก่ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ปรากฏว่า หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาโดยรวมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 หมายความว่าหลักสูตรนี้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการทำบายศรี กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 10 แผน มีประสิทธิภาพ 87.21/88.15 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการทำบายศรี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนหลักสูตรนี้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.39 ซึ่งอยู่ในระดับมาก

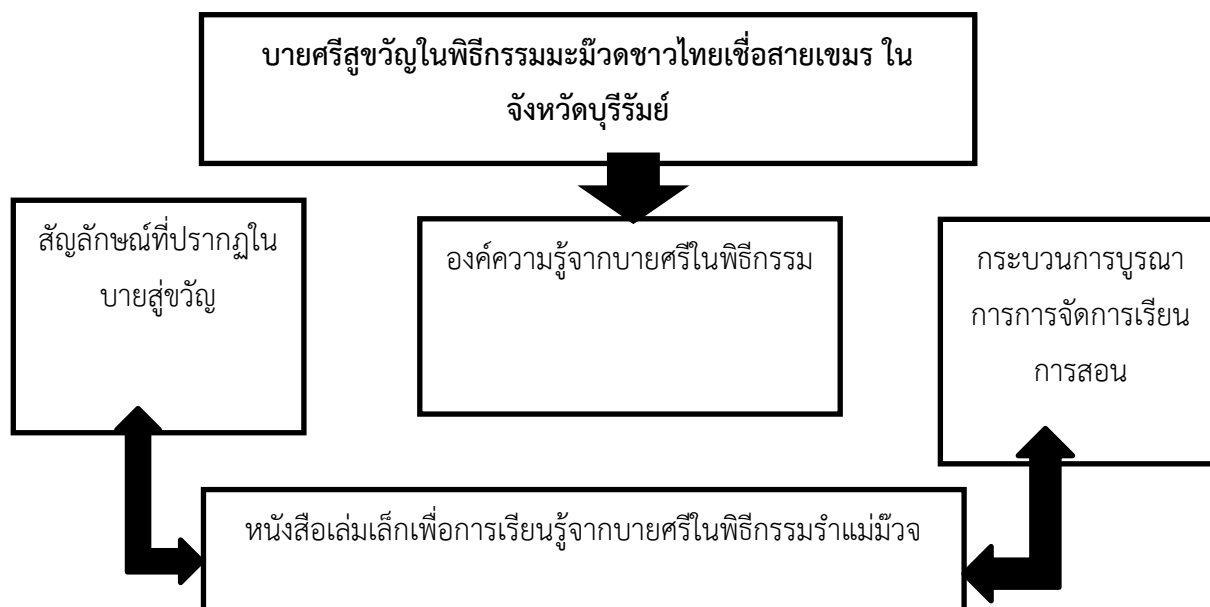
ทัศนีย์ หลักเพ็ชร (2550: 85) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการเรื่อง บายศรีปากชาม กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลแคนดง กิ่งอำเภอแคนดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 ผลการศึกษา พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง บายศรีปากชาม กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 92.62/89.40 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 85/85 ประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการเรื่อง บายศรีปากชาม กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.8094 ซึ่งมีความหมายว่าหลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้แล้ว นักเรียนมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 80.94 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการเรื่อง บายศรีปากชาม กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี อยู่ในระดับมากที่สุด

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่ การจัดทำบายศรีในพิธีกรรมมะม่วงมีความเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะความเชื่อและการเคารพในบรรพบุรุษที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่ต้องอาศัยพลังอำนาจที่มองไม่เห็นจนทำให้เกิดการประยุกต์ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อทำให้มนุษย์เกิดความสบายใจและสามารถนำความรู้ที่ได้เข้าไปใช้ในระบบของการศึกษา ว่า บายศรีสู่ขวัญเป็นกระบวนการที่จะสร้างองค์ความรู้สู่สิ่งต่างๆทั้งในรูปแบบการเรียนและพิธีกรรม ที่ส่งเสริมให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้และปฏิบัติในการถอดบทเรียนให้ชุมชนปฏิบัติตนในทางที่ไม่ประมาท ในทาพระพุทธศาสนาเรียนกว่า ทางสายกลาง หรือศีล สมาธิและปัญญา จนนำไปสู่การดำเนินชีวิตในประจำวันได้อย่างปกติสุขและสามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในเนื้อหาที่นำเสนอตามลำดับถัดไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิดโดยสรุป เป็นกรอบแนวคิดมีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 1: กรอบความคิดการวิจัยเรื่อง บายศรีสู่ขวัญในพิธีกรรมมะม่วงชาวไทยเชื้อสายเขมรใน จังหวัดบุรีรัมย์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการการวิจัยเชิงคุณภาพ (Cultural Qualitative Research) โดย รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจ การสังเกต การ สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ประกอบกับการศึกษาเอกสารและหลักฐาน ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบายศรี ในพระเพณีต่างๆและในพิธีกรรมจากหนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กับบายศรีในพิธีกรรมต่างๆ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยวิธีพรรณนา (ทรงคุณ จันทจร. 2552: 119-121) ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับ แนวคิดความเชื่อและพิธีกรรมใน บายศรี

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บ้านโคกขมิ้น อำเภอลำปลายาชัย จังหวัดบุรีรัมย์และบ้านโคกขมิ้น อำเภอบระโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนกลุ่ม

ตัวอย่างที่ใช้ในการทำข้อมูลและสัมภาษณ์ 20 รูป/คน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพื้นที่ในเขตชนบท ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ในพื้นที่เขตชนบทซึ่งมีพื้นที่ทำการวิจัย ดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากรทั้งสองหมู่บ้าน
- 2) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ โดยศึกษาองค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะมวดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์
- 3) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกพื้นที่การศึกษาเป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยเลือกชุมชนที่มีลักษณะทางชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ บ้านโคกขม้น ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย ที่มีประชากรอาศัยมีเอกลักษณ์เฉพาะของชาติพันธุ์ มีวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นในจังหวัดมีความโดดเด่นดังต่อไปนี้

บ้านโคกขม้น ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้านหนาแน่น ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พบว่า ร้อยละ 90 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร อาศัยอยู่เกือบทั้งหมดจึงมีลักษณะที่เป็นตัวแทนเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังรักษาวัฒนธรรม ค่านิยมประเพณีดั้งเดิมและยังเป็นชุมชนที่ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้อย่างเคร่งครัด และจากการสอบถามข้อมูลจากผู้รู้และคำบอกเล่าของปราชญ์ในหมู่บ้านได้ทราบความเป็นพื้นที่ที่มีประชาชนให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีและมีกิจกรรมรวมถึงเจ้าพิธีในการประกอบพิธีต่างอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ รวมทั้งผู้นำหมู่บ้านและกลุ่มตัวอย่างยินดีและเต็มใจที่จะให้ผู้ศึกษาสัมภาษณ์ จึงเป็นพื้นที่เหมาะสมในการศึกษาผู้ให้ข้อมูลหลักในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างประกอบไปด้วย 1) พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป 2) ผู้นำชุมชนทั้งสองแห่ง จำนวน 6 คน 3) ปราชญ์ชาวบ้านทั้งสองแห่ง จำนวน 2 คน 4) เจ้าพิธีกรรม จำนวน 6 คน 5) นักวิชาการจำนวน 4 คน รวมทั้งหมด 20 รูป /คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริง ครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย จึงแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. เครื่องมือที่เป็นตัวบุคคล คือการใช้ตัวบุคคลเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย
 - 1.1 ผู้วิจัย เป็นผู้เก็บข้อมูลทั้งในการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต

1.2 ผู้ช่วยวิจัย เป็นผู้ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. เครื่องมือที่เป็นเอกสาร คือการใช้เอกสารเป็นเครื่องมือในการช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้ควบคู่กับเครื่องมือที่เป็นตัวบุคคล ประกอบด้วย

2.1 กรอบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) เพื่อใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์ มัคทายก ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครชุมชน ข้าราชการในหมู่บ้าน และเจ้าพิธีกรรมในชุมชน

2.2 กรอบการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non – Structure Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นสำคัญ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In Depth Interview) กับประชาชนทั่วไปที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์

2.3 กรอบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยใช้แบบสังเกตดังกล่าวในการเก็บข้อมูลโดยได้รับนิมนต์ให้เป็นองค์แสดงธรรมและสวดพระอภิธรรม โดยใช้การจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้เป็นข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ต่อไป

2.4 กรอบการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) ผู้วิจัยใช้แบบสังเกตดังกล่าวในการเก็บข้อมูลทั่วไป เพื่อไม่ให้รบกวนผู้ที่ถูกสังเกต โดยใช้การจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้เป็นข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ต่อไป

ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

1.การสร้างกรอบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Non – Structure Interview) จำนวน 1 ฉบับ เพื่อใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ พระสงฆ์ มัคทายก ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครชุมชน ข้าราชการในหมู่บ้าน ร้านค้าชุมชนใช้สัมภาษณ์พระสงฆ์ มัคทายก ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน เกี่ยวกับบริบทชุมชน และการจัดพิธีกรรมต่างๆโดยเฉพาะการละเล่นมะม่วงจากอดีต ถึงปัจจุบัน

2. การสร้างกรอบการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) ซึ่งผู้วิจัยใช้แบบสังเกตดังกล่าวในการเก็บข้อมูลกับการไปสังเกตกับบุคคลทั่วไปโดยใช้การจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้เป็นข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

3. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Dairy) สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่ม โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ ผู้นำทางศาสนา กลุ่มนำทางชุมชน นักปราชญ์ชุมชน มัคทายก ผู้สูงอายุ อาสาสมัครชุมชน ข้าราชการ และความมุ่งหมายของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้เพื่อให้ได้คำตอบที่หลากหลายและเพื่อหาข้อยุติในประเด็นนั้นๆ

4. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) เป็นวิธีการหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เพราะเห็นว่า เป็นวิธีการที่จะได้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการศึกษา และได้รายละเอียด

มากกว่าวิธีการอื่น เพราะเป็นข้อมูลที่มีความลึกลงในรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติ ทางประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพราะวิธีการนี้ นอกจากผู้วิจัยจะสามารถสัมภาษณ์เจาะลึกประเด็นที่ต้องการแล้ว ยังได้สังเกตการปฏิบัติของผู้ถูกสัมภาษณ์ ขณะให้ข้อมูลด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ได้มีการสอบถามเกี่ยวกับการทำบายศรีสู่ขวัญโดยสัมภาษณ์ เจ้าพิธีและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พระสงฆ์ ข้าราชการ และสอบถามชาวบ้านทั่วไป อีกทั้งศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมดังกล่าว

4.2 เก็บข้อมูลประวัติการทำพานที่ส่งผลต่อความเชื่อในการละเล่นมะมวดในอดีตถึงปัจจุบัน โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องผู้สูงอายุ เจ้าพิธี ร่างทรง ผู้นำชุมชน อาสาสมัครชุมชน ข้าราชการในหมู่บ้าน และค้นจากเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับชุมชน ด้านศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อ แล้วนำมาเปรียบเทียบร้อยเรียงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน

4.2.1 เก็บข้อมูลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์การละเล่นมะมวดในอดีตและปัจจุบัน ต่อประเด็นที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาเป็นแบบสัมภาษณ์

4.2.2 นำข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามมาประชุมกลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการจัดสร้างองค์ความรู้รวมถึงการหาสัญลักษณ์ต่างๆในพิธีกรรม

5. การหาคุณภาพรอบการสัมภาษณ์และกรอบการสังเกต ดังนี้

5.1 ผู้วิจัยนำกรอบการสัมภาษณ์และกรอบการสังเกตที่สร้างเสร็จแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบ และกำหนดกรอบข้อคำถาม

5.2 ผู้วิจัยนำกรอบการสัมภาษณ์และกรอบการสังเกตให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านตรวจสอบหาคุณภาพของเครื่องมือ

5.3 ผู้วิจัยนำกรอบการสัมภาษณ์และกรอบการสังเกต ที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ ให้ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.4 ผู้วิจัยนำกรอบการสัมภาษณ์และกรอบการสังเกตที่ปรับแก้ไขเสร็จแล้วไปใช้เก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยจะนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analyzed) และตรวจสอบตามขั้นตอน ดังนี้

1.การจัดทำกับข้อมูล

1.1 บันทึกข้อมูลนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต ข้อมูลที่บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียง CD-ROM กล้องถ่ายภาพ และวิดีโอ มาทำการถอด

ความด้วยวิธีการสรุปสาระสำคัญ และจัดหมวดหมู่หาคำตอบตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

1.2 ตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยจะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต ข้อมูลที่บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียง CD-ROM กล้องถ่ายภาพ และวีดิทัศน์ไปพร้อมกัน หากมีข้อมูลที่ต้องตรวจสอบใหม่ก็จะเข้าสู่ภาคสนามอีกครั้งเพื่อเก็บข้อมูลเสริมให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ วิธีการตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเลือกใช้ใน 3 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล และแหล่งเอกสาร

แบบที่ 2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) โดยผู้วิจัยจะเปลี่ยนตัวผู้สังเกต เพื่อตรวจสอบความตรงกันของข้อมูลจากผู้สังเกตรายอื่น ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องมีผู้ช่วยผู้วิจัยในการสังเกตข้อมูลจากภาคสนาม

แบบที่ 3 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีสัมภาษณ์ สังเกต และศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) อธิบายและสรุปเชิงวิเคราะห์สังเคราะห์ รวมทั้งภาพประกอบบางตอน โดยเน้นความถูกต้องรัดกุม ชัดเจน มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงหลักเหตุผล และเน้นประเด็นที่สำคัญโดยตรวจสอบตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1 ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง รวมทั้งการสังเกตการณ์ด้วยวิธีการต่างๆ มาจัดแบ่งข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่เพื่อค้นหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดในเนื้อหา

2 ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างรวมทั้งวิธีการที่ได้มาซึ่งข้อมูลอื่นๆ ในเนื้อหา ถ้าหากมีข้อมูลที่ต้องตรวจสอบใหม่ผู้วิจัยก็เข้าสู่ภาคสนามอีกครั้งเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลให้ดียิ่งขึ้น

3 นำข้อมูลจากการตรวจสอบที่มีเนื้อหาครบถ้วนมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis โดยจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่หาคำตอบตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในเนื้อหา พร้อมกับพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อมูลในแต่ละข้อการนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบายศรีในพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ เพื่อให้

เกิดการเรีลนรู้จากแนวคิดในการส่งเสริมกระบวนการเรีลนรู้ในรายวิชาของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงคที่ 1 องคประกอบขั้นตอนพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย

1. ขั้นตอนพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์

- 1) การห่อข้าวต้มมัด ข้าวต้มกรวย
- 2) การทำขนมฝักบัว ขนมนางเล็ด
- 3) การเย็บกรวยชนิดต่างๆ
- 4) การจัดหากล้วย
- 5) การจัดหาเครื่องสังเวย หัวหมู
- 6) การจัดเตรียมเครื่องดนตรี
- 7) การจัดหาสุรา สิ่งที่จะต้องใช้ในการพิธีกรรมหรือสำหรับเลี้ยงแขก เจ้าภาพก็จะต้อง

จัดหาให้เรียบร้อย

8) การจัดหาวัสดุอุปกรณ์สำหรับปลูกสร้างโรงพิธี

2. ขั้นตอนประกอบพิธีกรรมพบว่า

1) พิธีเช่นเพื่อให้ออกกล่าวดวงวิญญาณครูประจำตัวและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวงให้มาร่วมช่วยดูแลรักษาผู้ป่วยในปริมพิธีและทำน้าข้าวสารมาตรวจตามบริเวณร่างกายของผู้ป่วยเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีออกไปและเพื่อให้การรักษาเป็นไปอย่างง่ายดายยิ่งขึ้น

2) พิธีเช่นเพื่อให้ออกกล่าวดวงวิญญาณครูประจำตัวและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวงให้มาร่วมช่วยดูแลรักษาผู้ป่วยในปริมพิธีและทำน้าข้าวสารมาตรวจตามบริเวณร่างกายของผู้ป่วยเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีออกไปและเพื่อให้การรักษาเป็นไปอย่างง่ายดายยิ่งขึ้น

3) พิธีเปิดพิธีกรรมมะฆัดเจ้าภาพผู้จัดพิธี มอบเครื่องบูชาแก่ร่างทรงวิญญาณปู่ตาผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในการเปิดงาน

3. ขั้นตอนเสร็จพิธี

1) พิธีเช่นให้ออกกล่าวดวงวิญญาณครูประจำตัวและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวงให้มาร่วมช่วยดูแลรักษาผู้ป่วยในปริมพิธีและทำน้าข้าวสารมาตรวจตามบริเวณร่างกายของผู้ป่วยเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีออกไปและเพื่อให้การรักษาเป็นไปอย่างง่ายดายยิ่งขึ้น

2) พิธีผูกแขน เป็นการอวยพรให้กันและกันได้รับแต่ความสุข ครูมะฆัดทุกคนจะทำการสลับปรับเปลี่ยนผูกแขนด้วยด้ายมงคลเมื่อผูกแขนเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะเข้าพิธีรดน้ำหรือเริ่มกัจปะกา

3) เริ่มกัจปะกา หมายถึง การพอน้ำหักหรือตัดดอกไม้ ลักษณะการพอน้ำนี้

4) พิธีตักบาตร การตักบาตรนี้ไม่ใช่การตักบาตรแต่พระสงฆ์ แต่ใช้ถ้วยเป็นภาชนะแทนบาตร หลังจากक्रमะมัตได้พอรำแห่ครบแล้ว ทุกคนก็นำชุดถ้วยอาหารมาวางบนผ้าขาวม้าที่เคยทำเป็นเพดาน

5) क्रमะมัตและนักดนตรีขอชมากันและกัน ตลอดระยะเวลาประกอบพิธีกรรม นักดนตรีบรรเลงเพลงจะร้องเพลงเจี๋ยงหยอกक्रमะมัตบ้างหรือบางครั้งอาจเปลือด่าบ้างส่วนक्रमะมัตก็อาจมีความพลั้งเผลอด่านักดนตรีบ้าง

วัตถุประสงค์ที่ 2 องค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะมัตชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะมัตชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า

บายศรี 3 ชั้น เปรียบด้วย สุจริต 3 เพราะมีความเชื่อดังในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า สุจริต คือ ความประพฤติดี ประพฤติชอบ

บายศรี 5 ชั้น เปรียบด้วยศีล 5 ข้อ เรียกว่า เบญจศีล คือความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการละเว้นความชั่ว ควบคุมตนเองให้อยู่ในศีล

บายศรี 7 ชั้น เปรียบด้วย อริยทรัพย์ 7 ทำให้ชาวบ้าน และผู้ประกอบพิธีกรรม เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน

บายศรี 9 ชั้น ด้วย พุทธคุณ 9 ไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถนำวัตรธรรมชาตินาประยุกต์ใช้โดยให้เกิดคำสอนทางศาสนา

วัตถุประสงค์ที่ 3 บูรณาการการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมผลการวิจัยว่าการบูรณาการการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มงานของพิธีกรรมมะมัต ของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถถอดองค์ความรู้ทางปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนโดยแยกออกเป็นสองประเภทได้แก่ การถ่ายทอดหัตถกรรมและการถ่ายทอดด้านพิธีกรรมและศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

องค์ประกอบขั้นตอนพิธีกรรมมะมัตชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนพิธีกรรมมะมัตชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ขั้นตอนพิธีกรรมมะมัตชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ การศึกษาองค์ประกอบขั้นตอนพิธีกรรมมะมัต จังหวัดบุรีรัมย์ ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความยุ่งยากพอสมควร โดยเฉพาะการเตรียมการ ซึ่งจะกำหนดวันประกอบพิธีกรรมกระชั้นชิดมาก เพราะต้องการที่จะประกอบพิธีกรรม เพื่อรักษาคนป่วยหรือไม่สบายหนักให้

หายเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ญาติพี่น้องต้องใช้เวลาเตรียมตัวงานอีกทั้งมีข้อจำกัดด้านการปลูกสร้างโรงประกอบพิธี ที่จะต้องลงมือทำในวันที่จะประกอบพิธี รวมถึงการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมทั้งหลายซึ่งจะต้องจัดให้เสร็จในระยะเวลาที่กำหนดสอดคล้องกับแนวคิดของ สาระ ทศนันทน์ (2541:54) ได้ให้ความสำคัญของพิธีศรีสู่ขวัญว่าพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีสำคัญของชาวอีสานเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับฝันและจิตใจเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจที่ดีขึ้นการดำเนินชีวิตของชาวอีสานแทบทุกอย่างจึงมีการบายศรีสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอเป็นการเรียกร่องพลังทางจิตช่วยให้มีพลังใจที่เข้มแข็งสามารถฟันฝ่าภัยพิบัติต่างๆได้การสู่ขวัญช่วยทำให้เกิดมงคลทำให้การดำรงอยู่ด้วยความสุขราบรื่นมีโชคลาภมากขึ้นและอาจลดบันดาลใจให้ผู้ที่เราเศร้าหวั่นพ้อพ้นจากพะทึงปวงด้วยมูลเหตุแห่งการสู่ขวัญนี้เองการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญของชาวอีสานเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับฝันและกำลังใจช่วยก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจที่ดีขึ้นซึ่งชาวอีสานเห็นความสำคัญทางจิตใจเป็นอย่างมาก

องค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมร จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ที่ปรากฏจากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรจังหวัดบุรีรัมย์ปรากฏการผ่านตัวพานบายศรีพบว่าการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏผ่านตัวบายศรี พบว่า มีความเชื่อว่าเป็นการปลูกฝังจริยธรรมและประเพณีปฏิบัติให้คนในสังคมให้มีความประพฤติที่ดี ละเว้นจากการกระทำความชั่วไม่ให้ตกไปในส่วนที่เป็นบาปอกุศลทั้งหลาย ซึ่งในขณะที่ประกอบหรือทำบายศรีก็มีเรื่องราวเกี่ยวกับการรักษาภายในขณะที่ประกอบบายศรีอยู่เพื่อปลูกเร้าจิตใจให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ว่าด้วยบายศรีแต่ละชั้นเกี่ยวข้องอะไรกับหลักธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2556 : 28-29 “พิธีกรรม” ในฐานะที่เป็นการแสดงแบบหนึ่ง ก็มีองค์ประกอบการแสดงครบถ้วน ทั้งตัวละคร ฉาก การกระทำบทเจรจาดนตรีประกอบ รวมถึงแก่นเรื่อง บ่อยครั้งที่เราพบว่าการแสดงออกทางพิธีกรรมมักมีปัจจัยด้านคุณค่าและความงามเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยขณะที่มีพิธีกรรมเกิดขึ้น ผู้เข้าร่วมย่อมตระหนักว่าตนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนั้น ๆ แล้ว ไม่ว่าจะในฐานะผู้แสดงหรือผู้ชมซึ่งเป็นประจักษ์พยานก็ตาม แต่พิธีกรรมมิได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อให้ความรื่นเริงบันเทิงใจเท่านั้น หากแต่พิธีกรรมมีความจริงจัง และมีความหมายบางอย่างแอบแฝงอยู่เสมอ ยิ่งไป

บูรณาการการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมผลการวิจัย พบว่าการบูรณาการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในกลุ่มงานของพิธีกรรมมะฆัด ของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยซึ่งเป็นพระสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนบ้านบุวิทยาสรณ์ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยได้ศึกษาแนวทางในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในพิธีมะฆัด เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถถอดองค์ความรู้ทางปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของ

ชุมชนโดยแยกออกเป็นสองประเภทได้แก่ การถ่ายทอดหัตถกรรมและการถ่ายทอดด้านพิธีกรรมและศาสนาสอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรรัตน์ เทพกำปนาท. (2558 : 142) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในรูปแบบอนุรักษนิยม ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ตามความเชื่อของคนอีสานเชื่อกันว่าคนเราเกิดมามีขวัญประจำกายมีหน้าที่ในการพิทักษ์รักษา ขวัญเป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลประคับประคองชีวิต คอยเลี้ยงดูและติดตามไปทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งไม่มีตัวตนมีลักษณะคล้ายจิต หรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์ ซึ่งขวัญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่าในร่างกายเรามี 2 สิ่งรวมกัน คือร่างกายและจิตใจ หรือขวัญพิธีสู่ขวัญ บางที่เรียกว่า “พิธีบายศรี” หรือ “บายศรีสู่ขวัญ” เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ประเพณีสู่ขวัญทำกันแทบทุกโอกาสทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว พิธีสู่ขวัญนี้ไม่ได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดีและเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากคณะญาติมิตรและบุคคลทั่วไป ผู้ได้ดื่มโซ่หรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็นัดจัดพิธีสู่ขวัญให้ ประเพณีสู่ขวัญจึงเป็นประเพณีที่ทำกันอย่างกว้างขวางสืบมาถึงปัจจุบัน

องค์ความรู้จากการวิจัย

บายศรีเป็นสัญลักษณ์แห่งการเชื่อมต่อกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สื่อถึงความกตัญญู ความสามัคคี และความอุดมสมบูรณ์โครงสร้างบายศรีแต่ละส่วน เช่น ดอกไม้ ใบตอง ข้าว หรือรูปเทียน มีความหมายเฉพาะ เช่น ดอกไม้เป็นตัวแทนความบริสุทธิ์ ข้าวสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และพิธีกรรมมะพร้าวเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สะท้อนความเคารพต่อธรรมชาติ บรรพบุรุษ และความสัมพันธ์ในชุมชนมีการบูรณาการในการเรียนการสอนสังคมศึกษามิติประวัติศาสตร์ ให้ผู้เรียนศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพิธีกรรมมะพร้าว ความสำคัญต่อชาวไทยเชื้อสายเขมร และการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมิติภูมิศาสตร์แผนที่วัฒนธรรม ระบุตำแหน่งที่มีการจัดพิธีมะพร้าวและเปรียบเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงมิติเศรษฐศาสตร์การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น ใบตองและดอกไม้ ส่งเสริมการใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมิติศาสนาและจริยธรรม การสะท้อนหลักคำสอนของศาสนาในพิธีกรรม เช่น ความกตัญญู ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มิติสังคมและวัฒนธรรมศึกษาโครงสร้างชุมชนผ่านบทบาทในพิธี เช่น ผู้นำชุมชน ผู้จัดเตรียมบายศรี และผู้เข้าร่วมโดยนำกระบวนการหรือวิธีการเรียนการสอนการเรียนรู้แบบโครงงานให้ผู้เรียนศึกษาพิธีกรรมในพื้นที่จริงหรือสัมภาษณ์ผู้รู้การเรียนรู้ผ่านสัญลักษณ์ วิเคราะห์องค์ประกอบบายศรีและสร้างความเข้าใจเชิงลึกสู่การสร้างสื่อการสอน ผลิตสื่อ เช่น วิดีโอ การ์ดสัญลักษณ์ หรือแบบจำลองบายศรี เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้กิจกรรมเชิงปฏิบัติการจำลองพิธีบายศรีในห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักรู้และมีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนเข้าใจและตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีจริยธรรมการบูรณาการความรู้จากสัญลักษณ์ในบายศรีพิธีกรรมมะพร้าวเข้าสู่การเรียนสังคมศึกษานี้

จะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาบายศรีในพิธีกรรมมะฆัดชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ได้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งนี้พื้นที่ที่มีความซับซ้อนของปัญหาและความหลากหลายแนวคิดมากเกินไปขาดการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐที่เป็นตัวเชื่อมทางศาสนาเพื่อเท่าทันสถานการณ์ควรให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสร้างบันทึกข้อตกลงร่วมกันในการจัดทำบายศรีเพื่อสร้างอาชีพและสร้างความรู้ให้คนรุ่นหลังเกิดการต่อยอดอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรเสนอการวิจัยเข้าไปอยู่ในหลักสูตรเสนอเป็นทางเลือกให้แก่หมู่บ้านที่สนใจในการเพื่อสร้างแนวคิดในการจัดพิธีกรรมให้เกิดปัญหาและความรู้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ.(2556). *เครื่องมือทำงานวัฒนธรรมชุมชนและสื่อพิธีกรรมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ทัศนีย์ หลักเพ็ชร. (2550). “การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการเรื่อง บายศรีปากชาม.กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6”. *การค้นคว้าอิสระ กษบ.มหาสารคาม*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ประไพ บัวสุคนธ์. (2549). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การทำพานบายศรี กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองแวง*. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 2.
- มนีรัตน์ จันทะพลิน. (2544). *การประดิษฐ์ด้วยใบตอง*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป.
- มนัส สุขสาย.(2548). *การบายศรีสู่ขวัญ: วัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี*. สืบค้นออนไลน์ <https://www.isangate.com/new/artist-isan/207-manat-sooksai.html>, เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566.
- สาร สารพัฒน์นันท์. (2541). *พิธีสู่ขวัญและขวัญโบราณอีสานฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร.กรมศาสนา. โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

- สุลักษณ์ อุณเมือง. (2549). “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการทำบายศรีกลุ่มสาระการเรียนรู้และเทคโนโลยีในระดับชั้นปีที่ 5 โรงเรียนบ้านดงบัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 3”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต หลักสูตรและการสอน*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สารภี ขาวดี. (2555). *การศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรม*. อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์.มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. (2559). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ พิมพ์ลักษณ์.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2545). *ไทยในสังคมสยาม*. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- อมรรัตน์ เทพกำปนาท. (2558). *พิธีกรรมท้องถิ่น เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2548). *หลักสูตรท้องถิ่น : ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้,สำนักงานวิทยทรัพยากร*. กรุงเทพมหานคร. พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์ พิมพ์ลักษณ์.
- อภิชาติ จันแดง. (2546). “ความเชื่อ พิธีกรรม : กระบวนการเรียนรู้เพื่อศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนบ้านยางหลวง ตำบลท่ายา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”. *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.